

УДК 343.097.022(477):343.85

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.60>

ШЕВЧЕНКО С.І.

ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**PREVENTION OF VIOLENT CRIMINAL OFFENSES AGAINST LIFE AND HEALTH OF A PERSON IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE**

Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи в умовах воєнного стану. У статті розглянуті окремі показники кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, вчинених в умовах воєнного стану. Визначені деякі детермінанти цих кримінальних правопорушень, які в умовах воєнного стану суттєво не змінилися. Переважна частка цих кримінальних правопорушень вчиняється на так званому побутовому ґрунті у стані алкогольного чи іншого сп'яніння. Розглянуті заходи запобігання цим кримінальним правопорушенням, які здійснюються на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Запропоновано деталізувати положення Закону України «Про Національну поліцію» в частині оцінки ефективності діяльності поліції та визначити, що ключовим показником ефективності її роботи в частині протидії злочинності є процентне співвідношення кількості облікованих кримінальних правопорушень та кількості встановлених осіб, які їх вчинили. Заходи запобігання злочинності загалом і насильницькій, зокрема, класифікуються за кількома основними критеріями в кримінологічній науці України та міжнародній практиці. Одним з основних таких критеріїв виступають рівні (масштаби) впливу цих заходів на злочинність. Встановлено, що кількість облікованих кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи протягом 2022–2025 рр. зросла більш ніж удвічі порівняно з попередніми роками. Детермінанти насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи в Україні в умовах воєнного стану суттєво не змінилися. Переважна частка цих кримінальних правопорушень вчиняється на так званому побутовому ґрунті у стані алкогольного чи іншого сп'яніння. Запобігання цим кримінальним правопорушенням здійснюється на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Основним правоохоронним органом, який здійснює запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, є Національна поліція України.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, насильницька злочинність, умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, заходи запобігання злочинності, рівні запобігання злочинності, воєнний стан.

The purpose of the article is to develop proposals for improving measures to prevent violent criminal offenses against the life and health of a person under martial law. The article examines individual indicators of criminal offenses against the life and health of a person committed under martial law. Some determinants of these criminal offenses are identified, which have not changed significantly under martial law. The overwhelming majority of these criminal offenses are committed in the so-called domestic context while under the influence of alcohol or other intoxication. Measures to prevent these criminal offenses are considered, which are carried out at the general social, special criminological and individual levels. It is proposed to detail the provisions of the Law of Ukraine “On

© ШЕВЧЕНКО С.І. – кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора (Інститут післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ) <https://orcid.org/0000-0003-4133-8860>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the National Police” in terms of assessing the effectiveness of police activities and to determine that the key indicator of the effectiveness of its work in combating crime is the percentage ratio of the number of registered criminal offenses to the number of identified persons who committed them. Measures to prevent crime in general and violent crime in particular are classified according to several main criteria in the criminological science of Ukraine and international practice. One of the main such criteria is the levels (scales) of the impact of these measures on crime. It has been established that the number of recorded criminal offenses against the life and health of a person during 2022–2025 has more than doubled compared to previous years. The determinants of violent criminal offenses against the life and health of a person in Ukraine under martial law have not changed significantly. The overwhelming majority of these criminal offenses are committed in the so-called domestic context while under alcoholic or other intoxication. Prevention of these criminal offenses is carried out at the general social, special criminological and individual levels. The main law enforcement agency responsible for preventing violent criminal offenses against the life and health of a person is the National Police of Ukraine.

Key words: *criminal offenses against the life and health of a person, violent crime, intentional murder, intentional grievous bodily harm, crime prevention measures, crime prevention levels, martial law.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у 2022 р. вплинуло на всі показники злочинності в Україні загалом і, зокрема, на її структуру. Так, якщо у 2021 р. в Україні було обліковано 321 тис. 443 кримінальних правопорушення, то у 2025 р. цей показник зріс майже удвічі і становив 608 тис. 101 кримінальне правопорушення. У десятки разів зросла кількість кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (2021 р. – 520, 2022 р. – 17 тис. 422, 2025 р. – 5 тис. 404), проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (2021 р. – 253, 2022 р. – 62 тис. 128, 2025 р. – 56 тис. 968) [1].

Кількість облікованих кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи протягом 2022–2025 рр. також зросла більш ніж удвічі (2021 р. – 33 тис. 657, 2022 р. – 43 тис. 199, 2025 р. – 85 тис. 422). І це незважаючи на значне збільшення тимчасово окупованих територій України, на яких облік вчинених кримінальних правопорушень значно ускладнений. Найбільш тяжкими серед кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є умисне вбивство (ст. 115 КК України) та умисне тяжке тілесне uszkodження (ст. 121 КК України). Показники облікованих цих кримінальних правопорушень становили: у 2021 р. – ст. 115 – 3 тис. 230, ст. 121 – 1601; у 2022 р. – ст. 115 – 22 тис. 83, ст. 121 – 1 тис. 502; у 2025 р. – ст. 115 – 59 тис. 497, ст. 121 – 1 тис. 322 [1].

Наведені показники свідчать про необхідність перегляду та удосконалення як вже існуючих заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, так і розробки та впровадження нових, які б відповідали наявній обстановці введеного в Україні воєнного стану.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питаннями розробки та впровадження у практичну діяльність заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи у різні часи займалися О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, А.Б. Блага, В.І. Борисов, О.М. Гумін, Н.О. Гудорова, О.О. Дудоров, В.В. Голіна, О.М. Джу́жа, А.П. Закалюк, К.В. Катеринчук, О.М. Литвинов, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, І.П. Навроцький, В.В. Сташис, А.В. Савченко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблістий та ін.

Проте умови воєнного стану, наявні в Україні, потребують дослідження ефективності вже запроваджених заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи та пошуків шляхів їх удосконалення.

Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Наука кримінології запобігання будь-якому виду злочинності розглядає як складну багаторівневу систему як державних, так і інших заходів, спрямованих на виявлення, мінімізацію, нейтралізацію або локалізацію детермінантів, що сприяють вчиненню тих чи інших кримінальних правопорушень.

Заходи запобігання злочинності загалом і насильницькій, зокрема, класифікуються за кількома основними критеріями в кримінологічній науці України та міжнародній практиці. Одним з основних таких критеріїв виступають рівні (масштаби) впливу цих заходів на злочинність.

За вказаним критерієм виділяють загальносоціальні (соціально-економічні, загальнопрофілактичні) заходи, які спрямовані на усунення або нейтралізацію причин та умов злочинності в суспільстві загалом. Вони не мають безпосередньої антикримінальної мети, але створюють умови для зниження проявів насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Ці заходи реалізуються через соціально-економічну політику держави (боротьба з бідністю, безробіттям), освітні програми, культурно-виховну роботу, розвиток інфраструктури та соціального захисту.

Закріплюються такі заходи за загальним правилом у міжнародних нормативно-правових актах, ратифікованих Україною, законах України або підзаконних нормативно-правових актах, які поширюють свою дію на всю територію держави.

До основних з них слід віднести: Конституцію України від 28 червня 1996 р., яка визначає життя та здоров'я людини найвищими соціальними цінностями та визнає головним обов'язком держави утвердження і забезпечення прав і свобод людини [2]; Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 р., ратифіковану Україною 20 червня 2022 р., яка є першим юридично зобов'язальним документом, що створює комплексну рамку для запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству [3]; Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р., який встановлює відповідальність за насильницькі кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи [4]; Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 р., який визначає загальні засади залучення молоді до суспільного життя, її розвиток, організацію дозвілля [5]; Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 р., яким визначені заходи протидії гендерному насильству та дискримінації [6]; Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 р., яким визначені організаційно-правові засади, державну політику, роль освіти, соціальних служб у формуванні нетерпимого ставлення до насильства [7].

Серед підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих за часів повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну та спрямованих на запобігання насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, слід виділити Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затверджений Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023 (далі – План) [8].

Цим Планом, зокрема, передбачено необхідність забезпечити дієвість і ефективність органів правопорядку та прокуратури як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, в межах якого вони забезпечують національну безпеку України, у тому числі громадські безпеку й порядок, протидіють злочинності з урахуванням стратегічних цілей та відповідно до стандартів прав людини і основоположних свобод, у тому числі із забезпеченням гендерної рівності [8].

На виконання зазначеного Плану прийнятий план заходів, спрямованих на його виконання, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року № 792-р. (далі – План заходів) [9].

Пункт 4.3. Плану заходів передбачає визначення ключових показників ефективності (КПІ), на підставі яких буде проводитися оцінка ефективності та якості роботи органів правопорядку та прокуратури [9].

Основний правоохоронний орган, який здійснює запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, є Національна поліція України.

Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. визначає, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (частини 3 та 4 ст. 11) [10].

Пропонуємо деталізувати зазначені положення Закону України «Про Національну поліцію» та визначити, що ключовим показником ефективності роботи Національної поліції України в частині забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги є оцінка рівня довіри населення до поліції, яка проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Ключовим показником ефективності роботи Національної поліції України в частині протидії злочинності є процентне співвідношення кількості облікованих кримінальних правопорушень та кількості

встановлених осіб, які їх вчинили. Показники результативності роботи окремих підрозділів Національної поліції України та їх працівників, показники інтегрування гендерного підходу і ефективної протидії проявам дискримінації в діяльності цих підрозділів, критерії задоволеності персоналу виконаною роботою визначає центральний орган управління Національної поліції України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України.

Важливим загальносоціальним заходом запобігання злочинності загалом та насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, зокрема, в умовах воєнного стану є запровадження комендантської години, передбачене Порядком здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573. Цей Порядок визначає механізм здійснення заходів під час запровадження військовими командуванням разом із військовими адміністраціями (в разі їх утворення) або радами оборони Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан [11].

Загалом реалізація загальносоціальних заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи суттєво залежить від успішності соціально-економічних і політичних перетворень в країні, визначених та закріплених вищезазначеними нормативно-правовими актами, утвердження загальнолюдських цінностей, гуманізації суспільної моралі та реалізації принципів соціальної справедливості. Вирішення цих широких загальносоціальних завдань одночасно створює сприятливі умови й для ефективного запобігання насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Серед пріоритетних напрямів такої роботи варто виділити цілеспрямоване виховання культури спілкування та високих моральних ідеалів, формування глибокої поваги до людської гідності та недоторканності особистості, виховання нетерпимості до будь-яких проявів насильства, грубості, агресії та цинізму. Не менш важливим є відродження традицій взаємодопомоги, милосердя та співчуття до всього живого, а також якісне статеве виховання підлітків і молоді, їхня підготовка до сімейного життя, виховання поваги до гідності жінки та формування відрази до розпусти й всюдозволеності.

Наступним видом запобіжних заходів за рівнем (масштабом) впливу є спеціально-кримінологічні, які безпосередньо спрямовані на протидію насильницькій злочинності, виявлення та усунення конкретних криміногенних факторів.

Слід зазначити, що детермінанти насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи в Україні в умовах воєнного стану суттєво не змінилися. Переважна частка цих кримінальних правопорушень вчиняється на так званому побутовому ґрунті у стані алкогольного чи іншого сп'яніння з неконкретизованим умислом, за наявності якого кваліфікація вчиненого діяння залежить від тих наслідків, які фактично настали. Тотожні діяння залежно від обставин можуть призвести до різних суспільно небезпечних наслідків – від тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості до смерті людини.

Типовим прикладом насильницького кримінального правопорушення проти здоров'я особи є наступний.

26.02.2023 р. К. прийшов в гості до свого знайомого В., де за місцем проживання останнього у приміщенні житлового будинку обидва розпивали алкогольні напої. Під час розпиття алкогольних напоїв між К. та В. виник конфлікт, який переріс у бійку. Під час цього конфлікту К., діючи умисно, усвідомлюючи протиправний та суспільно небезпечний характер своїх дій, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на спричинення В. тілесних ушкоджень, схопив В. за верхній одяг та повалив його на підлогу, після чого наніс останньому декілька ударів кулаками рук в різні ділянки тіла, зокрема, в ділянку обличчя. У подальшому К., продовжуючи свої злочинні дії, схопив сокиру, яка знаходилась неподалік, та наніс В. декілька ударів обухом сокири в різні ділянки тіла останнього, зокрема, в область обох рук та голови. Відповідно висновку експерта від 27.03.2023 р. тілесні ушкодження, виявлені у В., у виді відкритої черепно-мозкової травми із відламковими вдавленими переломами лівої тім'яної кістки та передньої стінки лівої лобної пазухи, забоем головного мозку, гематосинусом лівої лобної пазухи, забійними ранами лівої тім'яної ділянки та ділянки лівої брови, відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, які є небезпечними для життя в момент їх спричинення [12].

Одним з основних спеціально-кримінологічних заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи слід визнати профілактику таких фонових явищ як алкоголізм та наркоманія.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну на більшій частині території держави вводились обмеження продажу алкогольних напоїв протягом доби. Так, наприклад, у Донецькій області з 11 липня 2022 р. повністю заборонено продаж усіх видів алкоголю для цивільного населення та військових; у Херсонській області з 17 листопада 2023 р. введено повну заборону на продаж алкоголю у 160 населених пунктах, розташованих у тридцяти кілометровій зоні від Дніпра [13].

Проте на сьогоднішній день переважна частина обмежень щодо продажу алкогольних напоїв в Україні зняті, що, на наш погляд, не сприяє зниженню рівня насильницької злочинності у державі.

До інших спеціально-кримінологічних заходів запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи належать: своєчасне реагування на адміністративні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством; забезпечення надійної охорони Національною поліцією публічного порядку в громадських місцях; активізація виявлення та попередження діяльності антигромадських молодіжних угруповань, учасники яких схильні до насильства; здійснення профілактичних заходів щодо осіб з підвищеним рівнем вiktимності; належний контроль за обігом зброї та спеціальних засобів у суспільстві; попередження пропаганди жорстокості та насильства у медіа тощо.

Третім видом запобіжних заходів за рівнем (масштабом) впливу є індивідуальні (індивідуально-профілактичні) заходи, які проводяться щодо конкретних осіб (потенційних правопорушників, жертв або осіб з ризиками).

Правовою базою для здійснення цього виду запобіжних заходів щодо потенційних кримінальних правопорушників є, зокрема, Закони України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01 грудня 1994 р. [14], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 р. [7] та ін.

Важливе значення при індивідуальному запобіганні насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи має вiktимологічне запобігання. Такі заходи повинні базуватися на своєчасному виявленні потенційних потерпілих і запобіганні їхньому легковажному чи провокаційному способу поведінки. Йдеться, зокрема, про осіб, які постійно провокують конфлікти, потрапляють у вiktимні ситуації в стані сп'яніння, схильні до випадкових компаній, необережно реагують на запрошення незнайомих людей або поводяться легковажно в громадських місцях.

Висновки. Кількість облікованих кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи протягом 2022–2025 рр. зросла більш ніж удвічі порівняно з попередніми роками. Детермінанти насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи в Україні в умовах воєнного стану суттєво не змінилися. Переважна частка цих кримінальних правопорушень вчиняється на так званому побутовому ґрунті у стані алкогольного чи іншого сп'яніння. Запобігання цим кримінальним правопорушенням здійснюється на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Основним правоохоронним органом, який здійснює запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, є Національна поліція України. Запропоновано деталізувати положення Закону України «Про Національну поліцію» в частині оцінки ефективності діяльності поліції та визначити, що ключовим показником ефективності її роботи в частині протидії злочинності є процентне співвідношення кількості облікованих кримінальних правопорушень та кількості встановлених осіб, які їх вчинили.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

5. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 27 квітня 2021 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству від 07 грудня 2017 р. : Закон України від 27 квітня 2021 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
8. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.
9. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text>.
10. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
11. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>.
12. Кримінальна справа № 347/1056/23 // Архів Косівського районного суду Івано-Франківської області.
13. Продаж алкоголю під час війни: які правила в Україні та де найсуворіші обмеження. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/prodazh-alkogolyu-pid-chas-viyni-ki-pravila-1746520989.html>.
14. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закони України від 01 грудня 1994 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
15. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Х.: Право, 2017. 284 с.
16. Кондрагішина В.В. Сучасні підходи щодо запобігання та протидії насильницькій злочинності в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2024. № 1 (22). С. 74–79.

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026